

KUNTOUTUSTIEDE YLIOPISTOJEN OPPIAINEENA – YLIOPISTOVERKOSTON YHTEISTYÖNÄ?

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2014 selvityksen, jonka tarkoituksena oli tuottaa pohjatiedot kuntoutusalan (apuvälinetekniikan, fysioterapian, toimintaterapian, naprapatian, osteopatian, jalkaterapian ja kuntoutuksen ohjauksen) koulutuksen nykytilasta ja tulevaisuuden tarpeista ministeriön sekä ammattikorkeakoulujen sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan kouluttajien päätöksenteon tueksi. Arja Piiraisen ja Tuulikki Sjögrenin (2015) selvityksessä vastaajat näkivät oleellisena kuntoutuksen koulutuksen saumattoman jatkumisen perustasosta tohtoritutkintoon saakka, jotta kuntoutuksen yhteisen tietoperustan rakentuminen olisi mahdollista. Yhteinen tietoperusta edellyttää vastaajien mukaan kuntoutusalan maisteri- ja tohtoritasoista koulutusta. Erityisesti tulevaisuuden kannalta kuntoutuksen yhteinen tietoperusta nähtiin tärkeänä. Kuntoutuksen ammattilaisen katsotaan tarvitsevan monitieteellistä osaamista. Teoreettisen ja tutkimukseen perustuvan tiedon merkitystä on korostettu kuntoutusalan työkäytäntöjen kehittämisessä.

Kuntoutustiede on eri tieteenalojen teorioita ja lähestymistapoja yhdistävä oppiaine ja tieteenala, jonka kohteena on kuntoutus ja kuntoutuminen. Monitieteisessä oppiaineessa käytetään hyväksi yhteiskunta-, käyttäytymis- ja terveystieteiden teorioita ja tietopohjaa. Kuntoutuksen eurooppalaiset tutkijat painottavat kuntoutuksen tutkimuksen kohdealueen ulottumista ”solusta yhteiskuntaan”. Työssä jaksamisen ja työhön paluun tukemi-

nen sekä työkyvyttömyyden ehkäisy ovat tällä hetkellä kuntoutuksen ja kuntoutustieteen keskeisiä kysymyksiä. Yhtä tärkeitä alueita ovat eri tavoin vammaisten henkilöiden toimijuus, elämänhallinta ja sosiaalinen osallisuus, joiden tukeminen lähellä ihmisen arkea on erityisen tärkeää. Sekä työurien pidentämisen että väestön sosiaalisen osallisuuden ylläpidon tavoitteet edellyttävät eri palvelujärjestelmien toiminnan, koordinoinnin ja suunnittelun asiantuntemusta. Niin sanottu asiakaslähtöinen, kuntoutujan omaa osallistumista korostava ja kuntoutujan arkielämäänsä sijoittuva, kuntoutus kuuluu kuntoutuksen ja kuntoutustieteen ajankohtaisiin kehitystehtäviin.

Suomessa kuntoutuksen tai kuntoutustieteen yliopisto-opetus käynnistyi 2000-luvun alkupuolella Lapin ja Oulun yliopistojen yhteistyössä opetusministeriön pienen hankemäärärahan turvin. Tavoitteena oli monialainen ja monitieteinen näkökulma kuntoutukseen ja kuntoutumiseen, jossa Lapin yliopisto tarjosi yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden näkökulmaa, Oulun yliopisto terveys- ja lääketieteellistä. Tavoitteeksi otettiin yliopistojen pääosin yhteinen kuntoutuksen opetus, joka voisi olla Lapin yliopistossa pääaineena yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinnossa ja Oulun yliopistossa terveys- tai kasvatustieteiden maisterin tutkinnossa. Oulun yliopistossa esitys ei kuitenkaan saanut riittävää tukea. Opetusta jatkettiin kuitenkin avoimessa yliopistossa ja osana lääkärikoulutusta, os aikaisemman professuurin turvin. Lapin yliopistossa

kuntoutus hyväksyttiin yhdeksi yhteiskuntatieteiden tiedekunnan pääaineista vuonna 2004. Oppiaineen nimi muutettiin – opiskelijoiden toivomuksesta – kuntoutustieteeksi muutaman vuoden päästä vastaamaan muiden maiden yliopistojen käytäntöjä (esim. rehabilitation science, Rehabilitationwissenschaft).

Vuosikymmenen puolivälissä tavoiteltiin kuntoutustieteen vakiinnuttamista yliopistolliseksi oppiaineeksi Suomessa. Yliopistojen yhteistyönä laadittiin muun muassa suunnitelma kuntoutuksen yliopistoverkoston perustamisesta, johon haettiin opetusministeriöltä rahoitusta. Ajatuksena oli silloin, että Suomessa monitieteisen kuntoutuksen pitäisi tapahtua usean yliopiston verkostoyhteistyönä, jossa opetusvastuut jakautuisivat eri yliopistojen painoalueiden mukaisesti. Suunnitelma ei kuitenkaan saanut myönteistä vastaanottoa opetusministeriöltä.

Yhteistyömallien kariutuessa kuntoutustiede alkoi myös Lapin yliopistossa menettää asemaansa. Se menetti pääainestatuksensa: kuntoutustieteen uusia pääaineopiskelijoita otettiin tällä tietoa viimeisen kerran vuonna 2010. Päätösten taustalla lienevät vaikuttaneet toisaalta yliopistojen rakenteellinen kehittäminen, toisaalta sosiaalityön opetuksen laajentaminen, jotka molemmat olivat opetusministeriön agendalla. Lapin yliopistossa maisteriopintonsa kuntoutustieteessä aloittaneilla on nykyisten päätösten voimassa ollen vielä kolmen vuotta aikaa saattaa opintonsa päätökseen. Sen jälkeen kuntoutustieteen opetusta järjestettäneen vain sivuaineena. Kuntoutustieteen perus- ja aineopintoja on myös mahdollista suorittaa avoimessa yliopistossa verkko-opintoina. Perusopinnot järjestetään yliopistojen välisenä yhteistyönä: opetuksesta vastaavat Itä-Suomen, Lapin ja Oulun yliopistot yhdessä. Aineopintoja järjestetään Lapin yliopiston avoimessa yliopistossa. Avoimien yliopistojen kuntoutustieteen opintoihin osallistuu vuosittain noin sata opiskelijaa.

Yliopistojen autonomia merkitsee, että jokainen yliopisto tekee omat ratkaisunsa. Kuntoutusalan oppiaineista fysioterapia on vahvistunut voimakkaasti Jyväskylän yliopistossa, mutta toimintaterapian opetus päätettiin siellä lopettaa. Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitokseen perustettiin vammaisjärjestöjen tuella vammaistutkimuksen professori. Helsingin yliopistossa on

tällä hetkellä myös neurologisen kuntoutuksen osa-aikainen professori, Tampereen yliopistossa kuntoutuksen, erityisesti tuki- ja liikuntaelinsairauksien professori ja Oulun yliopistossa lääketieteellisen kuntoutuksen osa-aikainen professori. Lisäksi on syytä muistaa, että kuntouttavalla sosiaalityöllä on professuurinsa ja erityispedagogiikka on oppiaineena useissa yliopistoissa. Kuntoutusalan väitöskirjoja valmistuu eri yliopistoissa myös psykologiassa, sosiaalityössä, sosiologiassa, sosiaalipolitiikassa, kasvatustieteessä ja lääketieteessä usealla erityisalalla, muun muassa geriatriassa. Kuntoutus- ja vammaisalan osaamista on siis varsin paljon, mutta selvänä ongelmana on sen hajanaisuus, sijoittuminen useihin yliopistoihin ja yhtenäisemmän teoriaperustan puuttuminen.

Kuntoutustieteen ensimmäisissä Lapin yliopistossa tehdyissä väitöskirjatöissä on käsitelty monialaisen kuntoutuksen haasteita (Koukkari 2010) ja terapeutista yhteistoimintaa (Harra 2014). Parin seuraavan vuoden aikana valmistuu väitöskirjoja muun muassa asiakkaan toimijuutta vahvistavasta työotteesta fysioterapiassa, vaikeavammaisen kuntoutusasiakkaan osallisuudesta, vammaisten nuorten elämänkulusta ja kuntoutuksen roolista siinä, vammaisen ihmisen valtaistumista tukevasta vuorovaikutuksesta, moniammatillisesta yhteistyöstä ja kuntoutustyöntekijöiden osaamishaasteista. Yksi oppiaineen tutkimusintresseistä kohdistuu työkykyä ylläpitävään ja ammatilliseen kuntoutukseen ja tuettuun työllistymiseen, mutta väitöskirjatöitä ei sillä alueella ole toistaiseksi käynnistynyt.

Monella jatko-opintoja suorittavalla on useampi kuin yksi maisterintutkinto. Niiden pääaineita ovat kuntoutustieteen lisäksi olleet toimintaterapia, fysioterapia, terveystieteet, kasvatustieteet sekä yhteiskuntatieteistä muun muassa sosiologia ja sosiaalityö. Myös ammattikorkeakoulujen ylemmän tutkinnon suorittaneilta on tullut joukko jatko-opintoja koskevia tiedusteluja. Ylemmän amk-tutkinnon suorittaneilla on mahdollisuus jatkaa tohtoriopintoihin, mutta opinto-oikeuden myöntämisen perusteena ovat yleensä sitä ennen suoritettujen oppiaineen teoreettisten opintojen lisäksi muun muassa tutkimusmenetelmäopinnot.

Mikä voisi olla kuntoutustieteen tulevaisuus yliopistoissa? Perusteluna kuntoutustieteen yliopisto-opetukselle on edelleen kuntoutuksen yh-

teisen tietoperustan luominen biopsykososiaalisen lähestymistavan ja kuntoutuksen valtaistavan ja ekologisen toimintamallin pohjalta. Käsitksemme mukaan olisi perusteltua käynnistää esimerkiksi useamman yliopiston yhteistyönä kuntoutustieteen maisteriopinnot (120 op), joiden pääsyvaatimuksena on sopivalla aineyhdistelmällä suoritettu kandidaatin tutkinto tai vaihtoehtoisesti amk-tutkinto, johon liitetään kuntoutustieteen opintoja ja tutkimusmenetelmäopintoja käsittävät riittävän laajat siltaopinnot. Kuntoutuksen eri alojen amk-tutkintoja suorittaneista osa hakeutuu kuntoutuksen ylempää amk-tutkintoa suorittamaan ammattikorkeakouluihin ja osa erikoistumisalansa opintoihin (mm. Jyväskylän yliopiston fysioterapian opintoihin). Selvä aukkopaiikka on kuitenkin laaja-alaisemman orientaation tarjoavissa kuntoutuksen tai kuntoutustieteen opinnoissa, joihin sisältyy monialaisen kuntoutuksen lisäksi myös ammatillisen ja työkykyä ylläpitävän kuntoutuksen sekä tuetun työllistymisen teoreettis-käytännöllinen perusta.

Löytyykö poliittista tahtoa kuntoutustieteen maisteriopetuksen järjestämiselle ja missä muodossa? Varteenotettava ratkaisu olisi kuntoutustieteen opintojen järjestäminen yliopistojen välisenä monialaisena yhteistyönä. Kun Suomi kärvistelee taantuman kourissa ja työurien pidentäminen on vaikeaa ja kun vammaisuus ja kasautuvat sosiaaliset ongelmat tuottavat monille työmarkkinoilta syrjäytymisen kierteen, olisi tarpeen arvioida uudelleen hyötyjä, joita kuntoutustieteen opetuksen järjestäminen yliopistoverkoston yhteistyönä tuottaisi.

Kristiina Härkäpää, kuntoutustieteen professori, Lapin yliopisto

Marjatta Martin, kuntoutustieteen yliopisto-opettaja, Lapin yliopisto

Aila Järvikoski, kuntoutustieteen professori emerita, Lapin yliopisto